

Prostitutie

DRS. J.H. VISSER*

Prostitutie wordt door de overheid veelal beschouwd als een noodzakelijk kwaad. Het zou er eigenlijk niet moeten zijn, maar omdat bestrijding het niet zal uitbannen, wordt het niet strafbaar gesteld en ziet de politie er slechts op toe dat de overlast voor de burgerij binnen de perken blijft. Voor het overige willen de autoriteiten er zo weinig mogelijk mee te maken hebben en ontstaat een vrijmarkt waarbinnen de overheid niet regulerend optreedt. Regulering vindt plaats binnen de sector zelf door middel van bepaalde ongeschreven wetten en gedragscodes, bedekte afspraken met autoriteiten, eigen veiligheidsdiensten e.d. In dit artikel worden enkele achtergronden van het verschijnsel prostitutie belicht. De auteur pleit er ten slotte voor dat prostitutie uit de criminele en illegale sfeer wordt gehaald en als een gewone bedrijfstak wordt geïntegreerd in de rest van de stedelijke economie.

Inleiding

Na enige aarzeling ben ik ingegaan op het verzoek van de redactie van dit tijdschrift om een artikel te schrijven over de economische aspecten van prostitutie. Aan de instelling waar ik werk, zijn geen economen verbonden en in onze gespecialiseerde bibliotheek zijn slechts enkele titels op het trefwoord „economie” te vinden. Vreemd, de prostitutiewereld spreekt immers over „business” wanneer over het werk wordt gesproken. In de economische literatuur over prostitutie wordt vooral de vraag behandeld naar de invloed van economische crises op de beslissing van mensen om zich te gaan prostitueren (armoede) of prostitutees te bezoeken (afnemende vraag door gebrek aan inkomen). Zo constateert Rolfe voor de jaren dertig een daling van de georganiseerde prostitutie en een toename van de gelegenheidsprostitutie. Uitgebreide studies over de bedrijfshuishouding zijn bij ons niet bekend.

Dit artikel zal daarom noch een economisch, noch een statistisch karakter dragen. Cijfers geven een suggestie van exacte kennis die hier (nog lang) niet waar te maken is. Naast het geven van een globaal overzicht en het wijzen op verschillende structurele kenmerken, wil ik vooral proberen belangstelling onder economen te wekken voor het doen van onderzoek naar prostitutie. Dit is niet alleen interessant maar ook nuttig, omdat er op regelingsniveau over wordt gedacht het exploiteren van prostitutie niet langer strafbaar te stellen. De eerste consequentie hiervan is dat gemeenten de mogelijkheid krijgen om via een vergunningstelsel de prostitutie actief te reguleren. Op wat langere termijn ligt de weg open naar het formaliseren van arbeidsverhoudingen. Kortom: de kans is groot dat prostitutie uit de sfeer van de illegale naar die van de legale economie verschuift. Hoe gaat dit in zijn werk en welke wet- en regelgeving – op landelijk en op plaatselijk terrein – moet dit proces begeleiden?

Zakelijke transactie

Verhandelingen over prostitutie die een wetenschappelijke pretentie hebben, starten vaak met een definitie waarin wordt aangegeven wat volgens de auteur het kenmerkende van dit verschijnsel is. Bijdragen van economen zijn schaars. Een titel als *The prostitution market* doet ons even opveren. Daarin wordt gesteld dat „...prostitution, being a form of business, is subject to analysis according to economic principles as much as any other business: it must have markets.”¹⁾ Maar zijn analyse

gaat al snel over in een moralistisch betoog: deze markten moeten worden vernietigd om de ontucht te bestrijden.

In de meeste definities wordt niet zozeer prostitutie als de prostitute (m/v) beschreven; ze bevatten vaak de volgende elementen: a. promiscuïteit; b. betaling; c. gebrek aan emotionele betrokkenheid. Velen zoeken naar de redenen waarom vrouwen en jongens zich gaan prostitueren, alsof daarmee het verschijnsel als zodanig zou zijn verklaard. Maar de vraag naar betaalde sex gaat toch aan het aanbod vooraf?

Ik stel een definitie voor waarbij het prostitutiecontact als zakelijke transactie centraal staat: prostitutie is het contact op een markt waar seksuele diensten worden aangeboden en gekocht en waarbij de betaling tevens aangeeft dat openlijk wordt afgezien van de sociale verplichtingen die doorgaans horen bij seksuele contacten. Bij sociale verplichtingen kan men denken aan trouw, affectie, verzorging. De afkoop van die verplichtingen van een man ten opzichte van een vrouw is ook in de prijs die de klant betaalt verdisconteerd, naast de levering van seksuele diensten. Een ander element van die prijs is een compensatie voor het statusverlies dat iemand die zich prostituteert lijdt: zo iemand verliest zijn of haar eer. In overdrachtelijke zin is dit de prijs die de prostitute betaalt: als hoer maatschappelijk te worden verstoten, en voorgoed: eens een hoer, altijd een hoer. Door een dubbelleven te leiden kan iemand proberen zijn identiteit als hoer te verbergen of via een volledig opgaan in het prostitutie milieu kan iemand de gevolgen van het stigma proberen te ontlopen. Sociale en psychische problemen die mensen met hun prostitute-zijn hebben, komen waarschijnlijk vooral voort uit het maatschappelijk geminacht worden en niet uit de seksuele dienstverlening zelf, zoals vaak in psychologisch georiënteerde literatuur wordt gesteld.

Stigma

Vanwaar dat stigma? Hier is weinig ruimte om daarover uit te weiden, daarom kort enkele punten. Sociologen beschouwen

* De auteur is verbonden aan de Mr. A. de Graaf Stichting (Westermarkt 4, 1016 DK Amsterdam, tel. 020-247149), een landelijke instelling die zich bezighoudt met onderzoek, documentatie, voorlichting en advisering over prostitutie en aanverwante zaken. Uitgangspunt is het verbeteren van de maatschappelijke positie van de prostitute(e).

1) J. Cowen, *The prostitution market*, *The Shield*, oktober 1916, blz. 1.

prostitutie als een van de manieren waarop in onze maatschappij het geslachtsverkeer wordt gereguleerd. Vanuit de moraal gezien zou dit binnen het huwelijk (of althans binnen een relatie) mogen plaatsvinden, maar dit is onhaalbaar. Het is zelfs zo dat hoe strakker de seksuele normen zijn, des te meer prostitutie voorkomt als een voor de maatschappij relatief onschuldige uitlaatklep. Een bijkomende functie van prostitutie is dat het een vorm van aanschouwelijk onderwijs is: het laat zien hoe het niet hoort. Die boodschap geldt speciaal voor vrouwen, de ongelijke man-vrouw-verhoudingen betekenen voor prostitutie dat „...a double standard of sexual morality has been reinforced, which justifies male sexual access to a class of „fallen” women and penalizes women for engaging in the same vice as men” 2).

Prostitutie wordt door de overheid behandeld als een noodzakelijk kwaad. Het zou er eigenlijk niet moeten zijn, maar we weten dat bestrijding het niet zal uitbannen. Daarom wordt prostitutie zelf niet strafbaar gesteld (de staat is geen zedenmeester) en het strafwetartikel dat de exploitatie van prostitutie verbiedt, niet toegepast (opportunitiebeginsel). Officieel kunnen (en willen) autoriteiten er meestal niets mee te maken hebben en zo ontstaat een vrijmarkt waarbinnen de overheid niet regulerend optreedt. Het is de politie die tot taak heeft om vanuit een openbare-ordeperspectief de prostitutie letterlijk en figuurlijk binnen de perken te houden opdat de nette burgerij er zo min mogelijk overlast van ondervindt.

De stichting waar ik werk, pleit al jaren voor een ander uitgangspunt: beschouw prostitutie als werk en behandel deze bedrijfstak zoals andere „business” ook wordt gereguleerd. Centraal daarbij staat voor ons het verbeteren van de arbeidsomstandigheden van de prostituées.

Decriminalisering

Op welke manier kan deze decriminalisering gestalte krijgen? Skolnick en Dombrink brengen prostitutie onder de noemer „victimless crimes”, net als gokken en druggebruik 3). Zij menen dat een verklaring voor het legaal of illegaal bestempelen van zulk gedrag niet rationeel en logisch, maar historisch en ideologisch moet worden verklaard. Zij onderscheiden de volgende modellen die de overheid kan toepassen:

- „nullification”: geen enkel overheidsbemoedigen;
- „a commodity model”: toezicht op de kwaliteit van een product (b.v. cannabis);
- „a commercial service model”: het reguleren net als andere commerciële dienstverlening tussen individuen, „consumer protection norms formalized into law”;
- „a vice model”: de verkoper is strafbaar, de gebruiker niet;
- „a medical model”: verstrekking op doktersvoorschrift;
- „a licencing model”: het geven van een vergunning aan een exploitant. Hiermee komt de „modern governmental bureaucracy” in beeld. Aan wat voor criteria moet een vergunninghouder voldoen, welke elementen moet een vergunning bevatten? „A whole battery of questions for rule-makers and rule enforcers arises”. Hiervoor zal de Nederlandse overheid zich binnenkort misschien gesteld zien. Een beter inzicht in het economisch functioneren van de prostitutie is voor het beantwoorden van die vragen noodzakelijk.

„Organized economy”

In een Amerikaanse studie wordt de situatie rond met name de hotelprostitutie in Las Vegas geanalyseerd. Die situatie wordt gekarakteriseerd als een „organized economy” 4). Prostitutie wordt beschreven als een „natural component of the resort atmosphere”. Het hoort bij de stad en krijgt de ruimte om – weliswaar verborgen – te floreren. Het is ingebed in de structuur van de stedelijke (toeristen)industrie. Met name de hotels kunnen het zich niet veroorloven om „nee” te verkopen als een welvarende gast om een meisje vraagt. Las Vegas is immers „a man’s dream of Disneyland”.

Het prostitutienetwerk functioneert volgens algemene economische principes van de, in dit geval illegale, economie:

- er zijn interne regels m.b.t. eerlijkheid, stiptheid, loyaliteit

en het nakomen van verplichtingen;

- er zijn bedekte afspraken met autoriteiten om af te zien van inmenging;
- er is een eigen veiligheidsdienst die niet-aangesloten prostituées verwijdert.

Resultaat is dat vrijwel elke concurrentie en regulering door anderen is geëlimineerd. Bovendien scheppen deze maatregelen stabiliteit en voorspelbaarheid voor de onderneming, iets dat elke organisatie nastreeft 5). Legale bedrijven (hotels) zijn op deze wijze verstrengd met illegale praktijken. Deze coalitie is voor alle partijen voordelig en bovendien blijft de stad voor de buitenwacht een respectabel imago behouden. De politie heeft de handen vrij om zich op de openlijke prostitutie te concentreren, die het blazen van de stad veel meer kan besmeuren.

Prostitutie speelt zich af in een subcultuur die soms geografisch aan te wijzen is, maar meestal meer een gemeenschappelijke leefstijl inhoudt. De prostitutiewereld is een marginale wereld, waar de normen en regels van de „respectabele” wereld niet zo sterk gelden. Het biedt bescherming aan zijn leden, maar isoleert ze ook van de rest van de samenleving. Door het taboe op prostitutie zit het in de hoek waar ook andere (semi-)illegale activiteiten plaatsvinden: drughandel en -gebruik (de Wallen en de Zeedijk in Amsterdam grenzen aan elkaar), criminaliteit (wapenhandel, helling), pornografie, peep-shows en meer met prostitutie verbonden: kinderprostitutie, vrouwenhandel en sextoerisme.

De laatste jaren heeft de sex-industrie zich over grotere delen van de stad verspreid, is ze openlijker en bedrijfsmatiger geworden, waardoor dit een groter stempel op een buurt legt en de overheid steeds meer gedwongen wordt regelend op te treden (in verband met overlast, woningrenovatie, bestemmingsplannen).

Omvang en verschijningsvorm

Het aantal prostituées in Nederland wordt voorzichtig op 15.000 geschat, het zijn vrouwen en mannen die mannen seksuele diensten verlenen. Prostitutie voor vrouwen komt nauwelijks voor. Er is een rangorde aan te brengen in de vormen van prostitutie, waarbij oplopend steeds meer dan louter sex wordt geboden: straatprostitutie – raamprostitutie – bordelen – sexclubs – escort-service. Elke vorm vereist een andere instelling en andere vaardigheden en heeft zijn eigen „charme” (en dus zijn eigen vraag). Zowel prostituées als klanten beperken zich vaak tot één vorm. De wel eens gesuggereerde oplossing van het overlastprobleem: „stop alle prostituées in één groot erosentrum buiten de stad”, is daarom niet realiseerbaar. De openlijke prostitutie komt voor in de grotere steden boven de rivieren. De besloten vormen kan men overal aantreffen.

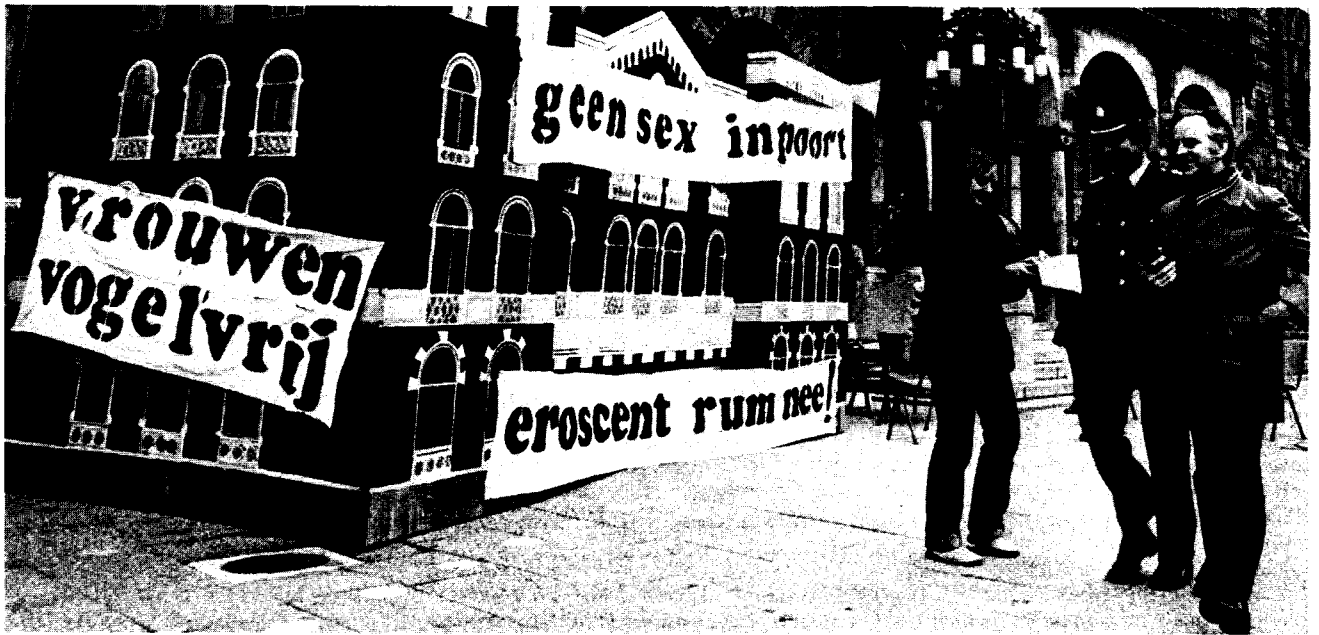
We kunnen ruwweg een onderscheid maken tussen beroeps- en gelegenheidsprostituées. De eersten hebben een professionele instelling: weten welke diensten ze wel en welke ze niet leveren tegen welke prijs, ze doen aan klantenbinding, kortom hebben een beroepscode, -ethiek en -trots. Gelegenheidsprostituées missen dat; het zijn mensen die zich zonder specifieke vaardigheden incidenteel en tijdelijk op de markt begeven. Door hun gemis aan scholing en het ontbreken van een beroepsinstelling zijn zij minder goed opgewassen tegen de eisen van het vak.

2) J.R. Walkowitz, *Prostitution and Victorian society, women, class and the state*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980, blz. 3.

3) J.H. Skolnick en J. Dombrink, *The legalisation of deviance, Criminology*, jg. 16, nr. 2, augustus 1978.

4) J.H. Frey, L.R. Reichert en K.V. Russel, *Prostitution, business and police: the maintenance of an illegal economy, Police Journal*, juli 1981.

5) Idem, blz. 242.

Bedrijfsmatig zijn er vier typen prostitutie te onderscheiden:

	prostitutie in een vestiging	prostitutée buiten een vestiging
met dienstverband	sexclub	escort service
zonder dienstverband	prostitutiehotel kamerverhuurbedrijf (raamprostitutie)	straatprostitutie, thuiswerk

Hoe komen mensen tot prostitutie? In de vorige eeuw overheerste het beeld van de „gevallen vrouw” die door economische en sociale ontwrichting vatbaar was geworden voor de zonde. De omstandigheden waarin vrouwen uit de lagere klassen leefden waren zo slecht dat een Engelse medicus in 1857 schreef: „the working conditions of the prostitute seems to be less physically damaging than either work in the factories or the exhaustion of repeated childbearing” 6). Tegenwoordig worden de oorzaken veelal gezocht in een combinatie van economische, sociale en psychologische factoren, waarbij de stap naar „afwijkend gedrag” wordt genomen wanneer er weinig betekenisvolle banden met mensen uit de reguliere maatschappij zijn en er een positieve introductie in de prostitutiewereld is. De nota Sexueel geweld stelt dat „...het voor sommige vrouwen blijkbaar een redelijk alternatief vormt temidden van andere – weinig interessante en/of slecht betaalde – mogelijkheden om een inkomen te verwerven” 7).

Het is moeilijk om een overzicht te krijgen van de invloed van de economische recessie op de prostitutie. De prijzen van de openlijke prostitutie zijn sterk gedaald. Dit mede vanwege de concurrentie van verlaafden die voor een lagere prijs „aanslaan”. Raamprostitutées signaleren een afname van het aantal klanten, terwijl de klant ook minder gul is. Deze tendens zette zo’n twee jaar gelden in. Verder wordt geconstateerd dat het aantal sexclubs vermindert. In ieder geval is de grote hausse van de jaren zeventig voorbij. Zoals een bordeelhouder zegt: „de gouden tijden zijn over”. Dit slaat tevens op het feit dat volgens zeggen de belastingdienst zich veel intensiever met prostitutiebedrijven is gaan bezighouden.

Legalisering

Wanneer de bedrijfsvoering van prostitutie binnenkort wettelijk legaal wordt, moet worden besloten hoe de legalisering juridisch vorm wordt gegeven. Een vergunningenstelsel ligt voor

Protest tegen de vestiging van een Eroscentrum in Rotterdam (ANP-foto)

de hand; daarmee kan een gemeente deze bedrijfstak bestuurlijk integreren in de rest van de stad. In de vergunning kunnen bepalingen worden opgenomen met betrekking tot de inrichting van het bedrijf. Algemene eisen komen uit de drank- en horecawet, uit bouwverordeningen e.d. Specifieke eisen liggen b.v. op het terrein van hygiëne, veiligheid (alarminstallatie) en bepalingen met betrekking tot de lokatie en de mate van overlast die toelaatbaar is.

In een later stadium kunnen arbeidsvoorwaarden worden vastgelegd, misschien zelfs in een CAO. Specifieke elementen hierin zouden kunnen zijn: het recht om klanten te weigeren, een minimum leeftijd, periodieke keuring, een pensioenregeling. Een dezer dagen wordt door prostituées een stichting opgericht, De Rode Draad genaamd, die de belangen van prostituées wil gaan behartigen: een toekomstige onderhandelingspartner.

Maar voorlopig moet het legaliseren zich beperken tot het geven van vergunningen aan exploitanten. Zolang het stigma „hoer” nog zo overheersend is, is het niet reëel om van prostituées te verlangen volledig uit de anonimiteit te treden. Het formaliseren van arbeidsverhoudingen moet een voortvloeisel zijn van de legalisering van de exploitatie. Prostituées moeten de gelegenheid krijgen om te ervaren dat een legale status voordeliger is dan de huidige positie, dat ze juridisch afdwingbare zekerheden in hun werksituatie krijgen in plaats van afhankelijk te zijn van de goede wil van de baas.

Door de erkenning van prostitutie als arbeid doet de overheid een eerste stap op weg naar een andere behandeling van prostituées. Zal de publieke opinie volgen, zodat een prostituée uiteindelijk een geaccepteerde maatschappelijke status krijgt? Wij menen van wel. Naar onze bevindingen reageren mensen pas sterk afwijzend wanneer prostitutie hen overlast bezorgt. Het is juist een ander gemeentelijk beleid dat die hinder beter beheersbaar maakt. In ieder geval is de tendens in de koerswijziging onmiskenbaar: *de Volkskrant* van 5 december meldt dat B & W van Den Haag spoedig een vergunningenstelsel willen gaan invoeren.

Jan Visser

6) W. Acton, *Prostitution, considered in its moral, social and sanitary aspects*, Frank Cass, Londen, 1857, geciteerd in J.H. Gagnon en W. Simon, *The prostitution of women*, in: *Sexual conduct*, Aldine, Chicago, 1973.

7) Nota met betrekking tot het beleid ter bestrijding van sexueel geweld tegen vrouwen en meisjes, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, september 1984, blz. 50.